

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-25>

УДК 334

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A TOOL FOR POST-WAR ECONOMIC RECONSTRUCTION IN UKRAINE

Бойда Світлана Василівнакандидат економічних наук, асистент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5892-0104>**Boida Svitlana**

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Стаття присвячена теоретико-методологічному аналізу діяльності соціальних підприємств у сучасних умовах. Автором обґрунтовано діалектичний взаємозв'язок комерційного та соціального підприємництва; доведено, що соціальні підприємства мають значний потенціал розвитку, особливо під час та після війни; здійснено SWOT-аналіз діяльності соціальних підприємств з урахуванням ризиків воєнного стану (визначено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози соціальних підприємств). Методологічною основою дослідження є методи спостереження, порівняння, аналізу й синтезу, групування та наукового узагальнення. У статті підкреслено, що розвиток соціального підприємництва в Україні після війни має бути важливим елементом стратегічного підходу до відновлення економіки. На основі проведеного дослідження визначено ключові аспекти значення соціального підприємництва для післявоєнної відбудови економіки.

Ключові слова: соціальне підприємництво, бізнес, соціальні підприємства, можливості, загрози, соціальна відповідальність бізнесу.

The article is devoted to the theoretical and methodological analysis of social enterprises in the current environment. The topic is relevant because the war in Ukraine has led to a significant increase in the number of vulnerable groups, including combatants and internally displaced persons. It is social enterprises that can successfully perform the functions of psychological support and social integration of such categories of the population. The author substantiates the dialectical relationship between commercial and social entrepreneurship based on such characteristics as the purpose of activity, expected or produced value, and success criteria. The article proves that social enterprises have a significant development potential, especially during and after the war; the author conducts a SWOT analysis of social enterprises with due regard for the risks of martial law (identifies strengths, weaknesses, opportunities and threats of social enterprises). The methodological basis of the study is the methods of observation, comparison, analysis and synthesis, grouping and scientific generalization. The author emphasizes that the development of social entrepreneurship in Ukraine after the war should be an important element of the strategic approach and can become a catalyst for economic recovery. The practical significance of the article lies in the fact that, based on the analysis of literature and the author's own empirical research, the key aspects of the importance of social entrepreneurship for the post-war economic reconstruction of Ukraine are identified: 1) social support for vulnerable groups and social integration into peaceful life after the war; 2) financial support for local communities and economic development; 3) establishing cooperation with international humanitarian organizations; 4) promoting an environmentally responsible approach to production development. The author emphasizes the importance of the position of the state in the regulation of the legal framework for social enterprises, information work, application of economic methods of state regulation, etc. The subject of further research can be the development of a strategy for the behavior of social enterprises based on the SWOT analysis.

Keywords: social entrepreneurship, business, social enterprises, opportunities, threats, social responsibility of business.

Постановка проблеми. Активна фаза війни росії проти України, необхідність функціонувати в умовах постійних ризиків воєнного стану актуалізують потребу пошуку нових бізнес-проектів, які могли б стати своєрідними каталізаторами післявоєнної від-

будови вітчизняної економіки та одночасно з цим поліпшували якість соціального життя. Однією з форм таких бізнес-проектів є соціальне підприємництво. Соціальні підприємства – порівняно нова форма організації бізнесу, яка має значний потенціал розвитку, особливо під час та після війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у вивчення теоретико-методологічних та практичних аспектів соціального підприємництва зробили такі вітчизняні науковці, як Богацька Н. [1], Дороніна О. А., Терегубов О. С., Якимова Н. С. [4], Ільченко В. М. [5], Міщенко С. [7], Наумова М.О. [8], Сабецька Т. [9]. Аналіз тенденцій розвитку та практичних аспектів діяльності соціальних підприємств у європейських країнах можна знайти у публікаціях Комісаренко А. [6]. Науковий інтерес у контексті даної статті становлять дослідження Валюс Л. О., присвячені вивченню можливостей розвитку соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних умовах актуальною і невирішеною проблемою є дослідження значення розвитку соціального підприємництва як важливого елемента загальної стратегії післявоєнного відновлення економіки України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретико-методологічний аналіз діяльності соціальних підприємств у сучасних умовах ризиків воєнного стану, та визначення ключових аспектів зна-

чення соціального підприємництва для післявоєнної відбудови вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною відмінністю соціального підприємництва від традиційних форм ведення бізнесу є його стратегічна мета: прагнення вирішувати соціально важливі проблеми суспільства. Отримання прибутку в цьому випадку не є основною ціллю, але саме завдяки розподілу зароблених коштів можна реалізувати певні соціальні ідеї. Тому підвищена вмотивованість є характерною особливістю соціальних підприємців. Потрібно розмежовувати поняття «соціальна відповідальність бізнесу» та «соціальне підприємництво». Соціальне підприємництво має чітко визначені соціальні альтруїстичні цілі. Соціальний ефект є цілеспрямованим результатом, а не побічним продуктом діяльності [2, с. 11]. І навпаки, для соціально відповідального бізнесу соціальний ефект є лише добровільним побічним результатом діяльності, який може бути виключеним у будь-який момент за бажанням підприємців. На рис. 1 зображено діалектичний взаємозв'язок комерційного та соціального підприємництва.

Соціальні підприємства досить поширені в більшості розвинених країн світу. Наприклад, італійське законодавство характеризує два види соціальних кооперативів: 1) кооперативи типу «А», що надають соціальні, медичні та освітні послуги (догляд за особами, що мають інвалідність, або людьми похилого віку тощо); 2) кооперативи типу «В», які орієнто-

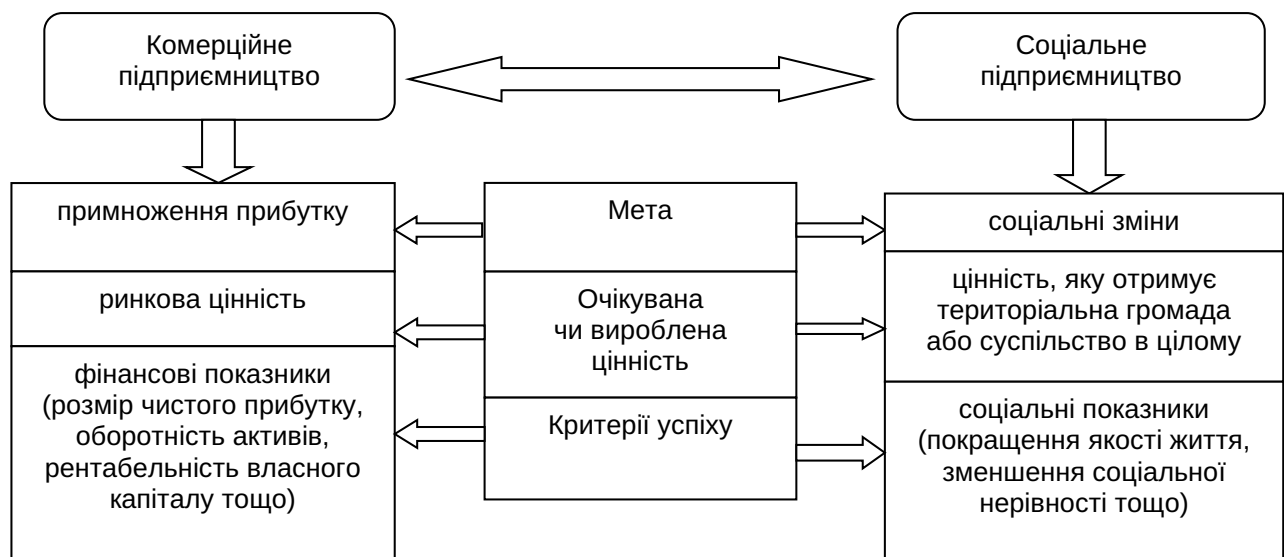

Рис. 1. Діалектичний взаємозв'язок комерційного та соціального підприємництва

Джерело: складено автором

вані на соціальну інтеграцію конкретних уразливих груп населення [6, с. 107]. У Фінляндії Закон «Про соціальні підприємства» (затверджений у 2004 році) спрямовано на державну підтримку соціального бізнесу. Метою формування законодавчого підґрунтя Фінляндії стала саме соціальна проблема – працевлаштування безробітних та осіб з інвалідністю [7, с. 42].

Щодо України, то яскравими прикладами соціальних підприємств, які виникли ще до активної фази війни та знайшли широку підтримку в суспільстві є мережа компаній *Veterano Group*, *Urban Space 100* – громадський ресторан у Івано-Франківську, *Zelenew* – студія дизайнерських рішень з переробки пластику, Львівська свічкова мануфактура, «Горіховий дім» – соціальна пекарня, Соціальна Майстерня *WoodLuck*, «Україна без сміття» та інші. Разом з тим, через відсутність чітко визначених законодавством критеріїв віднесення підприємств до категорії «соціальних», відсутня й точна офіційна статистика. Більше того, багато підприємств, які фактично займаються соціальним бізнесом – не наголошують на цьому та не використовують слово «соціальний» для свого просування на ринку. Це пов'язано з певним стереотипним розумінням терміна «соціальний» («який не може бути якісний») в українському суспільстві. Правильне ж позиціонування, відповідна просвітницька інформаційна робота навпаки можуть допомогти соціальним підприємствам продавати свою продукцію навіть дорожче, ніж товар подібної якості (споживачі будуть готові заплатити більше задля корисної справи), та залучати додаткові ресурси.

У рамках дослідження потенціалу розвитку соціального підприємництва на Вінниччині, що проводилося у 2022 р. на базі ДонНУ імені Василя Стуса за підтримки програми *Fulbright* в Україні, зокрема вивчалося питання «Чи змінилась мотивація підприємців щодо створення та ведення соціального бізнесу після початку війни України з росією?». Більшість респондентів (81,8%) вважає, що безумовно мотивація зросла [4, с. 34, 37]. Актуальність і навіть необхідність соціальних підприємств і після війни буде збільшуватись, що пов'язано у першу чергу з об'єктивними чинниками, зокрема зростанням чисельності соціально вразливих груп населення та потреби їх соціальної інтеграції. У таблиці 1 запропоновано матрицю SWOT-аналізу діяльності соціальних підприємств в умовах воєнного стану.

Серед прикладів доступу соціальних підприємств до грантових ресурсів варто звернути увагу на програму смартгрантів, яку запустив *Ukrainian Social Venture Fund* у співпраці з *SILab Ukraine*. Програма спрямована на підтримку діяльності соціальних підприємств в умовах війни. Серед критеріїв відбору учасників, поряд із відповідною фінансовою звітністю, затверджена соціальна мета діяльності підприємства та наявність вмотивованої команди, готової до розвитку бізнесу та збільшення соціального впливу [3].

Соціальне підприємництво відіграватиме важливу роль у післявоєнній відбудові вітчизняної економіки. Ключові аспекти значення соціального підприємництва в цьому контексті наступні:

1. Соціальна підтримка вразливих груп населення та соціальна інтеграція у мирне життя після війни. Соціальні підприємства не просто сприяють збільшенню зайнятості населення і відповідно зростанню ВВП, вони забезпечують робочі місця для внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій, людей з обмеженими фізичними можливостями. Враховуючи реалії сьогодення – чисельність таких груп населення тільки зростатиме, а працевлаштування на соціальних підприємствах сприятиме психологічному відновленню та соціальній інтеграції, що для розвитку суспільства не менш важливо, ніж нарощення виробництва.

2. Фінансова підтримка місцевих громад та економічних розвиток. Соціальні підприємства сприяють розвитку місцевих ініціатив, підтримуючи соціально значущі сфери. Генерування робочих місць стимулює розвиток підприємництва та сприяє наповненню місцевого бюджету. Споживачі схильні надавати перевагу продукції та послугам соціальних підприємств, роблячи таким чином особистий вклад у підтримку вразливих груп населення. Крім того, соціальні підприємства можуть стати своєрідними центрами для залучення громадськості у роботу з післявоєнного відновлення територій.

3. Налагодження співпраці з міжнародними гуманітарними організаціями. Саме завдяки підтримці міжнародних партнерів соціальні підприємства можуть отримати додаткові фінансові ресурси, що сприяє швидшій та якіснішій реалізації соціальних проектів.

4. Сприяння екологічно відповідальному підходу до розвитку виробництва. Соціальні підприємства часто орієнтовані на впровадження екологічних ініціатив, розвиваючи екологічні чисті технології та сприяючи таким

Таблиця 1

**Матриця SWOT-аналізу діяльності соціальних підприємств
у сучасних умовах ризиків воєнного стану**

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Мобілізація фінансових та людських ресурсів: - завдяки орієнтації на вирішення соціально значущих проблем суттєво зростає здатність залучати грантові ресурси, донати, соціальні інвестиції тощо; - висока вмотивованість сприяє мобілізації людських ресурсів, зокрема через залучення великої кількості волонтерів.</p> <p>Інновації та гнучкість діяльності: - впровадження інноваційних продуктів та/або інноваційних рішень для вирішення соціальних проблем, які загострюються в умовах війни; - здатність швидко адаптувати організаційну та управлінську структуру відповідно до мінливих зовнішніх умов.</p> <p>Соціальна відповідальність: - здатність співпрацювати з міжнародними організаціями та урядовими органами для більш ефективної реалізації соціальних проєктів; - ключова роль соціальних підприємств у підтримці громад та доступності соціальних послуг під час війни.</p>	<p>Обмежені фінансові та трудові ресурси: - ризики воєнного стану об'єктивно призводять до зменшення іноземних і/та внутрішніх інвестицій; - дефіцит персоналу, пов'язаний із мобілізацією та зовнішньою міграцією трудових ресурсів.</p> <p>Нестабільність та ризики воєнного стану: - загрози фізичній безпеці працівників, часті повітряні тривоги, перебої в електропостачанні ускладнюють можливість діяльності та виконання соціальних проєктів; - порушення логістичних зв'язків негативно впливають на діяльність соціальних підприємств.</p> <p>Мінливі та важко прогнозовані зовнішні умови: - зміни в політичних умовах, у нормативно-правовій базі, в урядовій стратегії можуть призвести до неспроможності соціальних підприємств ефективно функціонувати; - продовження війни, поширення воєнних дій на значну територію України ускладнюють здатність надавати соціальні послуги.</p>
Можливості	Загрози
<p>Сприяння підвищенню зайнятості: - формування освітніх та професійних навичок соціально вразливих груп населення сприяє їхній соціальній інтеграції та підвищенню рівня зайнятості.</p> <p>Сприяння соціальній реабілітації: - працевлаштування в соціальних підприємствах сприяє психологічній підтримці та соціальній інтеграції вразливих верств населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб та військовослужбовців.</p> <p>Партнерство з гуманітарними організаціями: - співпраця з гуманітарними організаціями, зокрема міжнародними, дозволяє отримати підтримку (правову, організаційну, фінансову) для реалізації соціальних проєктів.</p>	<p>Руйнування інфраструктури: - пошкодження або руйнування об'єктів інфраструктури через воєнні дії можуть стати на заваді нормальному функціонуванню соціальних підприємств.</p> <p>Зростання соціальних проблем: - війна призводить до загострення соціальних проблем і протиріч, що ставить під загрозу ефективність програм соціальних підприємств.</p> <p>Втрата донорської підтримки: - воєнні ризики можуть призвести до зменшення інтересу донорів у фінансуванні соціальних проєктів.</p>

Джерело: складено автором

чином відновленню екосистем, що особливо необхідно буде після завершення бойових дій на території України.

Висновки. Розвиток соціального підприємства в Україні після війни може стати важливим елементом стратегічного підходу до відновлення вітчизняної економіки, сприяючи економічному та соціальному розвитку країни. При цьому важливими є не лише соціальні ініціативи окремих підприємців, а

загальна позиція держави. Так, прийняття закону України «Про соціальні підприємства» могло б чітко врегулювати правову базу, визначити поняття та умови створення соціальних підприємств, таким чином забезпечити стабільні умови їхньої діяльності та допомогти в уникненні правових конфліктів. Також розвитку та розширенню соціальних програм можна було б сприяти економічними методами державного регулювання – наприклад,

податковими пільгами. Механізми фінансування і державної підтримки для соціальних підприємств зробили б їх привабливішими й для приватних інвесторів, у тому числі інозем-

них. Предметом подальших досліджень може бути розробка стратегії поведінки соціальних підприємств на основі здійсненого SWOT-аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богацька Н. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-4>
2. Валюс Л. О. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 2 (02). С. 10–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-2-2>
3. Грант 10 000 євро для соціальних підприємств. URL: <http://www.chaszmin.com.ua/grant-10-000-yevro-dlya-sotsialnyh-pidpryyemstv/> (дата звернення: 11.01.2024).
4. Дороніна О. А., Терехубов О. С., Якимова Н. С. Потенціал розвитку соціального підприємництва на Вінниччині. *Економіка і організація управління*. 2022. № 4 (48). С. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.4>
5. Ільченко В. М., Пістунова В. О. Можливості фінансування соціального підприємництва в Україні. *Підприємництво та інновації*. 2023. № 26. С. 47–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.7>
6. Комісаренко А. Зарубіжний досвід інституціоналізації та розвитку соціального підприємництва. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2023. № 3. С. 105–110. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.14>
7. Міщенко С. Соціальне підприємництво: ефективний інструмент подолання безробіття. *Вісник Приазовського Державного Технічного Університету. Серія: Економічні науки*. 2023. № 1 (38). С. 40–44. URL: https://journals.urau.ua/ves_pstu/issue/view/16328
8. Наумова М. О. Орієнтири державної політики стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 2 (106). С. 84–88. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2022-2-12>
9. Сабецька Т. Економічний зміст та історія розвитку соціального підприємництва. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-44>

REFERENCES:

1. Bohatska N. (2023) Perspektyvy rozvytku sotsialnoho pidpryyemnytstva v Ukraini [Prospects for the development of social entrepreneurship in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-4> [in Ukrainian].
2. Valius L. O. (2023) Viina v Ukraini yak katalizator rozvytku sotsialnoho pidpryyemnytstva [The war in Ukraine as a catalyst for the development of social entrepreneurship]. *Transformatsiina ekonomika – Transformation Economy*, no. 2 (02), pp. 10–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-2-2> [in Ukrainian].
3. Hrant 10 000 yevro dlia sotsialnykh pidpryyemstv [Grant of 10,000 euros for social enterprises]. Available at: <http://www.chaszmin.com.ua/grant-10-000-yevro-dlya-sotsialnyh-pidpryyemstv/> (11 january 2024) [in Ukrainian].
4. Doronina O. A., Terehubov O. S. & Yakymova N. S. (2022) Potentsial rozvytku sotsialnoho pidpryyemnytstva na Vinnychchyni [Potential for the social entrepreneurship development in Vinnychchina]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and Organization of Management*, no. 4 (48), pp. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.4> [in Ukrainian].
5. Ilchenko V. M. & Pistunova V. O. (2023) Mozhlyvosti finansuvannia sotsialnoho pidpryyemnytstva v Ukraini [Opportunities for financing social entrepreneurship in Ukraine]. *Pidpryyemnytstvo ta innovatsii – Entrepreneurship and Innovation*, no. 26, pp. 47–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.7> [in Ukrainian].
6. Komisarenko A. (2023) Zarubizhnyi dosvid instytutsionalizatsii ta rozvytku sotsialnoho pidpryyemnytstva [Foreign experience of institutionalization and development of social entrepreneurship]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Seriiia «Ekolohiia. Publichne upravlinnia ta administruvannia» – Scientific Bulletin of Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series "Ecology. Public Administration"*, no. 3, pp. 105–110. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.14> [in Ukrainian].
7. Mishchenko S. (2023) Sotsialne pidpryyemnytstvo: efektyvnyi instrument podolannia bezrobittia [Social entrepreneurship: an effective tool for overcoming unemployment]. *Visnyk Pryazovskoho Derzhavnoho Tekhnichnoho Universytetu. Seriiia: Ekonomichni nauky – Bulletin of Priazovsky State Technical University. Series: Economic sciences*, no. 1 (38), pp. 40–44. Available at: https://journals.urau.ua/ves_pstu/issue/view/16328 [in Ukrainian].

8. Naumova M. O. (2022) Oriienty derzhavnoi polityky stymuliuvannia rozvytu sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini [The guidelines of government support in stimulating social entrepreneurship development in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriiia «Ekonomichni nauky» – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. Series "Economic Sciences"*, no. 2(106), pp. 84–88. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2022-2-12> [in Ukrainian].

9. Sabetska T. (2023) Ekonomichniy zmist ta istoriia rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva [Economic content and history of development of social entrepreneurship]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-44> [in Ukrainian].